

Föstudaginn 23. janúar 1953.

Kærumálið nr. 27/1952.

Ákærvaldið

gegn

Helga Benediktssyni.

Dóminn skipuðu hinir reglulegu dómara Hæstaréttar.

Hrundið kröfu um, að héraðsdómari víki sæti. Framhaldsrannsókn fyrirskipuð.

Dómur Hæstaréttar.

I.

Ákærði, Helgi Benediktsson, hefur hinn 17. nóv. 1952 kært til Hæstaréttar úrskurð, sem Gunnar A. Pálsson, dómari samkvæmt umboðsskrám, kvað upp í sakadómi Reykjavíkur sama dag í máli, sem ákærvaldið hefur höfðað gegn Helga Benediktssyni með ákæruskjali, dagsettu 16. apríl 1952, en dómsmálaráðherra hefur veitt ákærða Helga Benediktssyni heimild til kæru þessarar samkvæmt 171. gr. laga nr. 27/1951. Með úrskurði þessum hratt Gunnar dómari kröfu ákærða um, að hann, Gunnar, og samdómari hans, Ástbjartur Sæmundsson, víki sæti í málinu, svo og kröfu ákærða um, að málið verði tekið til rækilegri rannsóknar, áður en dómur gengur í því.

Eftir að kæran barst Hæstarétti, var verjanda ákærða og Gunnari A. Pálssyni dómara gefinn kostur á því að skiptast á greinargerðum um málið. Luku þeir málflutningi sínum hinn 14. janúar 1953.

II.

Ákærði telur, að Gunnar A. Pálsson, dómari samkvæmt umboðsskrám, sé vanhæfur til meðferðar máls þessa og dómsuppsögu í því, og beri því að víkja honum úr dómarsæti. Kröfu sína um, að Gunnar víki úr dómarsæti, styður ákærði þeim rökum, sem senn verða talin.

1) Upphaf máls þessa var það, að Viðskiptanefnd ritaði Dómsmálaráðuneytinu hinn 2. júlí 1948 og beiddist rann-

sóknar á innflutningi varnings, sem ákærði Helgi var talinn hafa framkvæmt með tveimur nafngreindum skipum sínum, er hann hafði í förum milli Íslands og Bretlands, en innflutning þennan taldi Viðskiptanefnd tortryggilegan. Dómsmálaráðuneytið skipaði hinn 13. s. m. með umboðsskrá Gunnar A. Pálsson til að framkvæma rannsókn þessa. En síðar var lögfræðingi þessum falið með umboðsskrám 5. júlí 1950 og 16. apríl 1952 að rannsaka mál á hendur ákærða fyrir marga aðra verknaði, svo sem síðar verður lýst, og dæma mál ákærvaldsins gegn honum fyrir þá. Gunnar dómari hóf hinn 22. júlí 1948 dómpróf í máli ákærða og hélt þeim áfram til 28. s. m. Réttarpróf voru síðan ekki framkvæmd í máli ákærða á tímabilinu frá 28. júlí 1948 og til 20. maí 1950. Gunnar dómari segir, að hlé það, sem varð á réttarrannsókninni, hafi aðallega verið notað til þess að reyna að afla skýrslna í Bretlandi um vörur, sem ákærði er talinn hafa keypt þar og flutt til Íslands með skipum sínum, en tilraunir þessar misheppnuðust, að því er Gunnar segir, vegna andstöðu ákærða. Gunnar kveðst hafa notað þennan tíma til þess að kynna sér málið utan dóms. Ákærði Helgi kveður drátt þennan og hlé á dómprófum óhæfilegt. Telur hann af drættinum leiða fyrningu saka á hendur sér samkvæmt 81. gr., sbr. 2. tl. 82. gr. laga nr. 19/1940. Gunnar dómari eigi sök á drætti málsins og sé því vanhæfur til að leggja dóm á sýknukröfu, sem reist er á fyrningu saka. Svo sem ákæruskjalið á hendur ákærða Helga, dags. 16. apríl 1952, ber með sér, er honum aðallega gefin að sök ýmis brot í atvinnurekstri. Geymir ákæruskjalið einkum sakargiftir gegn honum fyrir brot gegn lögum um innflutning og lögum um gjaldeyri og verðlag svo og fyrir brot gegn lögum um bókhald og ákvæðum hegningarlaga um rangar skýrslugjafir til opinberra aðilja. Alla þá hegðun, sem ákærða er talin til sakar, er hann sagður hafa haft í frammi eftir 1. janúar 1947. Er í ákæruskjalinu lýst á hendur honum sakargiftum fyrir framhaldandi röð samkynja ætlaðra refsiverðra athafna frá 1. jan. 1947 og fram til 1. júlí 1950. Ekki verður dæmt í kærumáli þessu, hvort sakargiftir þessar séu sannaðar og á rökum reistar, heldur ber það undir dómendur aðalmálsins, en þegar litið er á, hversu eðlislíkir og framhaldandi

verknaðir þeir eru, sem ákærði er talinn hafa gerzt sekur um frá 1. janúar 1947 og til 1. júlí 1950, þá eru ekki líkur fyrir því, að hlé það, sem varð á dómprófum málsins frá 28. júlí 1948 og til 20. maí 1950, leiði til fyrningar saka, ef sannaðar reynast. Þykir því ekki næg ástæða til að víkja Gunnari úr dómarasæti af þessum sökum.

Gunnar dómari prófaði mál þetta í dómi á tímabilinu frá 20. maí 1950 og til 10. júlí s. á. Þau próf leiddu til þess, að Dómsmálaráðuneytið gaf út framhaldsumboðsskrá handa Gunnari hinn 5. júlí 1950, þar sem kveðið var á um víðtækari rannsókn á hendur ákærða Helga. Skyldi nú m. a. rannsaka bókhalld hans fyrir árin 1948, 1949 og 1950. Gunnar dómari hafði nú enn nokkur dómpróf í máli ákærða, en síðan varð hlé á réttarrannsókninni að mestu leyti frá 20. sept. 1950 og til 24. nóv. 1951, þótt 8 þinghöld væru þá haldin.

Þetta hlé var m. a. notað til þess að rannsaka bókhalld ákærða og meðferð hans á gjaldeyri. Bókhaldsrannsókn lauk í nóvember 1951. Ekki eru efni til að ætla, að síðastnefnt hlé hafi leitt til fyrningar saka á hendur ákærða, ef sannar reyndust. Verður Gunnari því ekki víkið úr dómarasæti vegna ætlaðrar fyrningar saka.

Dráttur sá, sem varð á rannsókn máls þessa og að framan er lýst, er að vísu óréttlættur og aðfinnsluverður, en ekki þykir hann eiga að valda því, að Gunnar víki úr dómarasæti.

2) Ákærði Helgi telur, að Gunnar dómari sé sannur að slíkri óvild í sinn garð, að ekki sé rétt að láta hann fara með mál ákæruvaldsins á hendur sér og kveða upp dóm í því. Ákærði Helgi rekur ýmis atriði, sem hann telur sanna óvildarhug Gunnars til sín, og skulu þau nú athuguð:

a) Ákærði Helgi segir, að Gunnar dómari hafi valið sem dómvott mann, sem sýnt hafi sér áberandi óvild. Hvorki er í ljós leitt, að dómvotturinn beri illan hug til ákærða né að hann hafi komið fram við rannsóknina öðruvísi en góðum dómvott samir. Ákærði kveður Gunnar og hafa skipað til rannsóknar á verðlagi sínu menn, sem sannir séu að óvináttu í sinn garð. Í ljós er leitt, að skipun manna þessara fór fram með þeim hætti, að Gunnar sneri sér til verðgæzlustjóra og beiddist aðstoðar hans við verðlagsrannsókn hjá ákærða.

Verðgæzlustjóri sendi honum þá verðgæzlumenn þá, sem verðlagsrannsóknina hafa framkvæmt. Er ekki sannað, að Gunnar dómari hafi haft ástæðu til að ætla, að verðgæzlumennirnir bæru óvildarhuga til ákærða. Er verðlagsrannsókninni var svo að segja lokið, gerðist annar verðgæzlumaðurinn offari í orði um ákærða, og verður síðar rætt um það. En ekki er afstaða Gunnars til verðlagsrannsóknarinnar með þeim hætti, að rétt þyki að svipta hann dómarastöðu í málinu.

b) Dómsmálaráðuneytið ákvað, svo sem sagt var, hinn 5. júlí 1950, að rannsókn skyldi fram fara á bókhaldi ákærða Helga. Gunnar skipaði síðan í samráði við Dómsmálaráðuneytið nafngreindan endurskoðanda, sem löggildingu hefur, til að framkvæma endurskoðunina. Dómarinn lét síðan taka bókhaldsgögn ákærða Helga úr vörzlum hans hinn 19. ágúst 1950 og fékk þau í hendur endurskoðandanum. Við töku bókhaldsgagnanna virðast þau mistök hafa orðið, að ekki var gerð skrá yfir þau. Er það mjög miður farið. Bókhaldsrannsóknin fór að miklu leyti fram í Reykjavík, og voru bókhaldsgögnin flutt þangað og haldið þar um alllangan tíma. Verður þessi meðferð að teljast allharkaleg í garð ákærða Helga, sem vitaskuld þurfti að hafa nokkurn aðgang að bókhaldsgögnum sínum, en þótt Gunnari dómara hafi hér orðið nokkur yfirsjón um meðferð málsins, eru ekki efni til að vísa honum úr dómarasæti fyrir þá sök.

Ákærði Helgi lýsir þeirri sök á hendur Gunnari, að hann hafi gefið vottorð úr bókum ákærða til afnota í dómsmáli á hendur ákærða. Þessi ásökun er ósönnuð.

c) Þá ber ákærði Helgi sig upp undan því, að Gunnar dómari hafi ásamt samdómendum sínum synjað sér á dómþingi 14. júní 1952 að hafa lögfróðan verjanda við dómprófunina. Þótt Gunnari og samdómendum hans kunni að hafa missýnzt, er þeir synjuðu ákærða um að hafa verjanda með sér í dóminum, verður það ekki talið, eins og á stóð, svo mikil yfirsjón, að vísa eigi Gunnari úr dómarasæti þess vegna.

d) Ákærði Helgi telur, að Gunnar dómari hafi komið á margan hátt ósæmilega fram við sig í dómprófunum, storkað sér í orði og athöfnum, rangfært orð sín í bókunum og jafn-

vel neitað að bóka eftir sér. Þessar ásakanir á hendur dómara-
num eru ósannaðar.

e) Enn kveður ákærði Helgi, að Gunnar dómari hafi tekið þátt í samningu ákæruskjalsins á hendur sér og sé því vanhæfur til að kveða upp dóm um ákæruatriðin. Gunnar kveðst ekki hafa samið ákæruskjalið, en segir, að fulltrúi í Dómsmálaráðuneytinu, er ákæruskjalið samdi, hafi rætt við sig mörg atriði rannsóknarinnar. Þessa frásögn Gunnars verður að leggja til grundvallar. Verður ekki séð, að Gunnar hafi með þessu gert sig vanhæfan til dómarastarfa.

f) Ákærði Helgi segir framkomu Gunnars utan dóms hafa verið með þeim hætti, að ekki samrýmist dómarastöðu hans í málinu. Sérstaklega vísar ákærði til ummæla, sem Gunnar dómari er talinn hafa haft í bréfi til Dómsmálaráðuneytisins í janúar 1951 í tilefni af beiðni ákærða Helga um að fá aðgang að bókhaldsgögnum sínum til afnota við skattaframtal. Samkvæmt gögnum málsins hefur Gunnar sagt í nefndu bréfi, að svo kunni að fara, að bókhaldsrannsóknin leiði í ljós, „að litlu máli skipti, hvort Helgi skilar skattaframtali eða ekki“. Þessi ummæli Gunnars dómara eru að vísu óheppileg og óviðeigandi af hendi dómara, en varhugavert þykir að telja, að Gunnar hafi með þeim tekið þá afstöðu til ákærða og máls ákæruvaldsins á hendur honum, að Gunnari sé ekki trúandi til þess að líta óhlutdrægt sem dómari á málavexti, sekt eða sýknu ákærða. Þykja ummælin því ekki veita næga ástæðu til að svipta Gunnar dómarastöðu í málinu. Önnur ummæli, sem höfð eru eftir Gunnari um ákærða, eru sum ekki sönnuð og önnur ekki þess eðlis, að varða eigi því, að hann víki sæti.

Ýmsir þeir annmarkar á meðferð málsins, sem lýst hefur verið, kunna að varða Gunnar dómara viðurlögum, er til kemur, þótt þeir geri hann ekki vanhæfan til dómsetu í því. En ekki verður tekin afstaða til þess í kærumáli þessu.

III.

Í hinum kærða úrskurði eru raktar ástæður fyrir því, að samdómandinn Ástbjartur Sæmundsson þurfi ekki að víkja

sæti í málinu. Fallast má á niðurstöður úrskurðarins, að því er varðar þennan samdómanda.

IV.

Ákærði Helgi hefur krafizt þess, að öll rannsókn málsins, bæði utan réttar og innan, verði ómerkt. Ekki eru rök fyrir hendi til að taka kröfu þessa til greina.

V.

Með dómprófum er það í ljós leitt, að annar verðgæzlu- maðurinn, sem rannsakaði verðlag hjá ákærða, hefur, er hann dvaldist í Vestmannaeyjum vegna nefnds starfs síns, lent í sennu við son ákærða og viðhaft þá mjög ósæmileg um- mæli um ákærða. Eftir það gengu verðgæzlumennirnir frá skýrslu sinni um verðlag hjá ákærða. Þegar athuguð eru um- mæli verðgæzlumannsins í garð ákærða, þykir varhugavert að leggja skýrslu verðgæzlumannanna til grundvallar dómi í málinu, og ber því að skipa sérfróða menn til að framkvæma yfirskoðun á gerðum verðgæzlumannanna, áður en dómur gengur. Ber dómaranum að veita verjanda ákærða kost á því að gæta réttar ákærða við yfirskoðun þessa.

VI.

Löggiltur endurskoðandi var skipaður til að framkvæma endurskoðun á bókhaldi ákærða. Af hendi ákærða er þess krafizt, að sérfróður maður yfirskoði bókhaldsrannsókn end- urskoðandans. Á hendur endurskoðandanum er ekki sannað neitt það misferli, er verða eigi ómerkingu á verki hans. En ekki er unnt í kærumáli þessu að rannsaka til hlítar, hvort ástæða er til frekari bókhaldsrannsóknar, heldur ber það undir dómendur aðalmálsins. Verður því ekki krafa ákærða um frekari bókhaldsrannsókn tekin til greina í kærumáli þessu. Hins vegar ber dómendum aðalmálsins að taka til greina ósk verjanda ákærða um, að endurskoðandinn sé spurður fyrir dómi, þar sem verjandinn sé viðstaddur, um öll þau atriði, sem verða mega málinu til skýringar.

VII.

Staðfesta ber ákvæði hins kærða úrskurðar um sekt á hendur Sigurði Ólasyni hæstaréttarlögmanni fyrir ummæli þau, sem greinir í töluliðunum 2, 3, 5, 9, 10, 12, 13, 15 og 16 í úrskurðinum, þó svo, að greiðslufrestur sektarinnar verði 2 vikur frá birtingu dóms þessa.

Staðfesta ber og ákvæði úrskurðarins um ómerkingu nefndra ummæla svo og ummæla þeirra, er getur í töluliðunum 4, 6, 8 og 11.

VIII.

Ákvæði hins kærða úrskurðar um málskostnað í héraði í þessum hluta málsins eiga að vera óröskuð. Málflutningslaun verjanda ákærða, Helga Benediktssonar, fyrir Hæstarétti í kærumáli þessu, kr. 2500.00, greiðist úr ríkissjóði.

IX.

Átelja ber óhæfileg harðyrði í greinargerðum fyrir Hæstarétti í kærumáli þessu.

Dómsorð:

Krafa ákærða, Helga Benediktssonar, um, að Gunnar A. Pálsson dómari og samdómandinn Ástbjartur Sæmundsson víki sæti, verður ekki tekin til greina..

Framangreind rannsókn og yfirskoðun á skýrslu verðgæzlumanna skal fram fara.

Áðurgreind ummæli eiga að vera ómerk. Ákvæði hins kærða úrskurðar um sekt á hendur Sigurði Ólasyni hæstaréttarlögmanni staðfestist, þó svo, að greiðslufrestur sektarinnar ákveðst 2 vikur frá birtingu dóms þessa. Ákvæði hins kærða úrskurðar um málskostnað í héraði í þessum hluta málsins staðfestast. Málflutningslaun verjanda ákærða fyrir Hæstarétti í kærumáli þessu, hæstaréttarlögmanns Sigurðar Ólasonar, kr. 2500.00, greiðist úr ríkissjóði.

Úrskurður sakadóms Reykjavíkur 17. nóvember 1952.

Ár 1952, mánudaginn 17. nóvember, klukkan 14, var í sakadómi Reykjavíkur, sem háður var í húsinu nr. 10 við Hafnarstræti í Reykjavík af formanni sakadómsins, Gunnari A. Pálssyni, dómara samkvæmt sérstökum umboðsskrám, kveðinn upp úrskurður í sakadómsmálinu: Ákærvaldið gegn Helga Benediktssyni, sem tekið var til úrskurðar eða dóms 23. október 1952.

Það er upphaf þessa máls og gangur, að vorið og sumarið 1948 keypti ákærði í máli þessu, Helgi Benediktsson, kaupmaður í Vestmannaeyjum, fisk í skip sín v/s Helga V.E. 333 og v/s Helga Helgason V.E. 343 og lét þau sigla með hann ísaðan til Englands til sölu þar. Fóru skipin þrjár slíkar ferðir hvort og fluttu jafnan ýmsar vörur til Vestmannaeyja, er þau komu úr söluferðunum, þ. á m. ýmislegt, er sérstakur hörgull var á hér heima.

Á þeim tíma, er hér ræðir um, var almennt mjög mikill skortur ýmissa vara hér á landi og inar ströngustu hömlur í gildi um innflutning þeirra til landsins. Hafði því umræddur innflutningur ákærða, er lýst verður nánar í væntanlegum dómi í málinu, vakið ína mestu athygli og undrun og verið mikið ræddur manna á meðal. Hafði t. d. í júnímánuði 1948 birzt í viðlesnu dagblaði hér í bænum viðtal við kunnan Vestmannaeying, er m. a. snerist um umræddan innflutning ákærða. Kvað sá, er viðtalið var við, ákærða hafa fengið frá Englandi ýmsar vörur, er tilfinnanlegur skortur hefði verið á, svo sem gólfduka, hreinlætistæki, skófatnað, fataefni o. fl. Enn fremur hefðu verið flutt inn nokkur pianó með skipum hans. Hefði mörgum þótt undarlegt, ef enginn annar en ákærði gæti fengið slíkar vörur frá Englandi.

Inn 2. júlí 1948 ritaði Viðskiptanefnd Dómsmálaráðuneytinu bréf og tjáði því, að nefndinni hefði þá fyrir nokkru borizt vitneskja um, að fluttar hefðu verið vörur frá Bretlandi til Vestmannaeyja með fyrrnefndum skipum ákærða. Jafnframt skýrði nefndin svo frá, að hún hefði átt símtal við skrifstofu bæjarfógetans í Vestmannaeyjum og óskað, að henni yrðu sendar farmskrár skipanna. Hefði hún síðan fengið fimm farmskrár (réttara 4 farmskrár og 1 vörulista) og við athugun þeirra hefði komið í ljós m. a., að inn hefðu verið flutt tvö hljóðfæri (reyndust síðar 4) og glervara, en fyrir þessum vörum myndu engin leyfi vera. Þá tjáði nefndin sig og hafa átt nokkur skeytaskipti við bæjarfógeta. En þrátt fyrir þetta taldi nefndin sig ekki hafa fengið fullnægjandi greinargerð varðandi greindan innflutning. Taldi hún t. d. skorta vitneskju um, hvort á farmskrám þeim, er henni hefðu verið sendar, væru greindar allar vörur, er fluttar hefðu verið inn með nefndum skipum, hvert væri verðmæti inna tilgreindu vara, hvort leyfi, er nefndinni hefði verið tjáð, að notuð hefðu verið við innflutninginn, væru í samræmi við verðmæti varanna og loks, hvaða vörur úr umræddum innflutningi væru þá enn ótollafgreiddar. Með því að svona væri ástatt, hefði nefndin ákveðið að senda ráðuneytinu mál þetta, ef því þóknaðist að láta framkvæma fyllri rannsókn. — Bréfi því,

er nú hefur verið rakið, lét Viðskiptanefndin fylgja til ráðuneytisins framangreindar farmskrár, er einungis þrjár auk eins vörulista vörðuðu ákærða, skeytaskipti nefndarinnar og bæjarfógetans í Vestmannaeyjum svo og endurrit leyfa þeirra, er bæjarfógetaskrifstofan hafði tjáð nefndinni, að notuð hefðu verið við innflutninginn.

Eftir að Dómsmálaráðuneytinu hafði borizt nýgreint bréf Viðskiptanefndar og gögn þau, er því fylgdu, skipaði það fyrir um rannsókn útaf greindum innflutningi með skipum ákærða, er grunur þótti leika á, að væri ólöglegur. Skyldi m. a. rannsaka, hverjar vörur hefðu verið fluttar inn, hverjir hefðu átt þær, hvort innflutningsleyfi hefðu verið veitt fyrir þeim, hvort þær hefðu verið tollafgreiddar og fluttar á afgreiðslu. Þá skyldi og athuga reikninga um vörurnar svo og hvort tollþjónn hefði skoðað skipin við komu þeirra til landsins.

Þar eð ráðuneytið taldi nauðsyn bera til að skipa sérstakan dómara til að framkvæma ína skipuðu rannsókn, var inn 13. júlí 1948 gefin út sérstök umboðsskrá til handa Gunnari A. Pálssyni, hestaréttarlögmanni í Reykjavík, til að inna af hendi rannsóknina. Hefur hann því framkvæmt rannsóknina, að mestu einn, en undir lokin ásamt tveimur sérfróðum með dómsmönnum, eins og síðar verður greint.

Þegar eftir útgáfu innar sérstöku umboðsskrár hóf dómariinn að búa sig undir rannsóknina með því að kynna sér málið eftir föngum utan réttar og safna nauðsynlegum gögnum til afnota í rannsókninni. Er því var lokið, hóf hann án tafar, eða inn 22. júlí 1948, lögregluréttarrannsóknina í samræmi við umboðsskrána. Var rannsókninni síðan haldið áfram, fyrst í lögreglurétti til 28. júlí 1948 og síðan utan réttar til 13. ágúst 1948, en þá sendi dómariinn hana í Dómsmálaráðuneytið, enda þótt hann teldi henni ekki lokið. Gerði hann það, bæði til þess að ráðuneytið ætti þess kost að kynna sér það, sem þá var fram komið, og dómariinn ætti því auðveldara um samráð við það um framhald rannsóknarinnar og svo vegna þess, að til stóð, að hann færi utan, og þótti honum þá málið bezt geymt í ráðuneytinu á meðan. Er dómariinn hafði sent ráðuneytinu málið, fór hann til útlanda sérstakra og nauðsynlegra erinda. Úr þeirri ferð kom hann aftur 10. október 1948 og tók þá skömmu síðar málið aftur úr vörzlum ráðuneytisins og hóf að vinna við það á ný.

Sterkur grunur þótti leika á, að ákærði hefði flutt meira inn með nefndum skipum sínum, en greint var á farmskrám og vörulistum (í þau skipti, er farmskrár vantaði). Tjáði dómariinn því ráðuneytinu, í fyrstu munnlega, nokkru eftir að hann hafði tekið málið aftur í sínar vörzlur og hafið vinnu í því á ný, að eins og málinu væri háttað, virtist sér ekki unnt að afla öruggrar vitneskju um inn raunverulega innflutning ákærða með öðru móti en því að afla gagna frá Bretlandi um vörur og varning, er skipin hefðu verið fermd þar. Eftir nokkrar ráðagerðir milli ráðuneytisins og dómarsins og sérstakar athuganir og fyrirsurnir dómarsins til annarra aðilja um, hver háttur myndi hentastur um öflun gagna frá Bretlandi um raunverulegan innflutning ákærða þaðan, hvarf dómariinn í samráði við ráðuneytið að því ráði að skrifa því sérstakt bréf um, hverra gagna hann

æskti frá Bretlandi. Eftir þetta skrifaði dómariinn ráðuneytinu bréf í febrúar 1949 og fór þess aðallega á leit, að ráðuneytið samþykkti för hans til Bretlands til öflunar gagna í málinu, en til vara, að ráðuneytið aflaði gagnanna sjálf og þá eftir venjulegum leiðum. Þetta bréf dómarsins er ritað 11. febrúar 1949, og voru gögn þau, er fram á var farið að fá, farmskrár skipanna, reikningar um allar vörur samkvæmt farmskránum og yfirleitt þau gögn, er leitt gætu til fullrar vitneskju um inar raunverulega innfluttu vörur, þ. e. tegund þeirra, magn, verð, viðtakanda o. s. frv. Ráðuneytið tók síðan þann kostinn að afla inna umbeðnu gagna sjálf. Ritaði það inn 17. febrúar 1949 Utanríkisráðuneytinu og beiddist þess, að það fæli sendiráðinu í London að afla inna umbeðnu gagna, svo fljótt sem unnt væri. Með bréfi þessu sendi Dómsmálaráðuneytið Utanríkisráðuneytinu endurrit bréfs dómarsins 11. febrúar 1949. Utanríkisráðuneytið fól síðan sendiráðinu í London greinda gagnaöflun með bréfi 21. febrúar 1949. Sendiráðið sneri sér þegar til afgreiðsluaðilja skipa ákærða í Bretlandi, er tjáði sig fúsan að láta í té in umbeðnu gögn, ef ákærði samþykkti það. Ákærði neitaði hins vegar afgreiðsluaðiljanum um samþykki sitt til afhendingar gagnanna og tjáði honum jafnframt nokkru síðar í símskeyti, að sér hefði borizt bréf frá Fjármálaráðuneytinu hér, undirritað af fjármálaráðherra, þar sem ráðherrann segði, að ríkisstjórnin (Government) hefði ekki beðizt neinna gagna, varðandi greindan innflutning hans. Eftir þetta neitaði afgreiðsluaðilinn að öllu óbreyttu um in umbeðnu gögn.

Með bréfi 1. apríl 1949 skýrði Utanríkisráðuneytið Dómsmálaráðuneytinu frá þessum gangi málsins og sendi því jafnframt fylgiskjöl um hann. Inn 19. sama mánaðar ritaði Dómsmálaráðuneytið Utanríkisráðuneytinu og beiddist þess, að lagt yrði fyrir sendiráðið í London að leita aðstoðar brezkra yfirvalda um öflun gagnanna. Jafnframt tjáði það Utanríkisráðuneytinu, að það væri með öllu rangt, að Fjármálaráðuneytið hefði tjáð ákærða, að ríkisstjórnin óskaði ekki aðgerða í málinu, eins og ákærði þó, svo sem fyrr segir, hafði tjáð inum brezka afgreiðsluaðilja skipa sinna. Nýgreint bréf Dómsmálaráðuneytisins til Utanríkisráðuneytisins var upphaf langvinnra tilrauna Utanríkisráðuneytisins til að afla inna umbeðnu gagna með aðstoð brezkra yfirvalda fyrir milligöngu sendiráðsins í London, en þeim lauk á þann hátt, að in brezka yfirvöld neituðu loks með öllu að aðstoða við öflun gagnanna. Tilkynti Dómsmálaráðuneytið síðan dómaranum í maí 1950, að in umbeðnu gögn næðust ekki, og rannsóknin yrði því að halda áfram eftir föngum án þeirra.

Þann tíma, er greindar gagnaöflunartilraunir stóðu, lágu þinghöld í málinu að sjálfsögðu niðri, en dómariinn kynnti sér þó ýms atvik og gögn utan réttar, er að haldi mættu koma um væntanlegt framhald rannsóknarinnar. Hóf hann síðan, að fenginni greindri tilkyningu Dómsmálaráðuneytisins, lögregluréttarrannsókn á ný 20. maí 1950. Hélt hann réttarrannsókninni áfram til 10. júní 1950. Á þessu tímabili kom margt fram í rannsókninni, er ástæða þótti til að veita Dómsmálaráðuneytinu vitneskju um og æskja fyrimæla þess um, hvernig snúast skyldi við. Sendi dómariinn því ráðuneytinu málið með bréfi 13. júní 1950. Jafnframt benti hann

ráðuneytinu á, að eins og málinu væri háttað, yrði að telja æskilegt, að framkvæmd yrði ýtarleg rannsókn á bókhaldi ákærða 1948.

Þessu bréfi dómarsins svaraði ráðuneytið með bréfi 5. júlí 1950 og lagði fyrir hann að halda áfram rannsókn málsins á þann hátt, er fram væri tekið í framhaldsumboðsskrá honum til handa, útgefinni 5. júlí 1950, en sú framhaldsumboðsskrá fylgdi greindu bréfi til dómarsins. Í framhaldsumboðsskrá þessari var, að því er hér skiptir máli að greina, sérstaklega lagt fyrir dómara að halda áfram rannsókn málsins og rannsaka m. a. nánar, hvort ákærði hefði ívilnað eða reynt að ívilna embættismönnum sér til hags í sambandi við umræddan innflutning, hvort hann hefði yfirfært gjaldeyrisgreiðslur um banka, er hann kvæðist hafa greitt af andvirði útflutts ísfisks, og hvaða vörur hann hefði flutt inn fyrir ákveðna háa sterlingspundagreiðslu, er hann kvæði umboðsmenn sína erlendis hafa ráðstafað til kaupa vara, innfluttra sumarið og haustið 1948. Þá voru og í framhaldsumboðsskránni fyrirmæli um að rannsaka nánar útsöluverð ákærða á vörum úr umræddum innflutningi svo og innflutning hans og gjaldeyrisstil úr ísfisksöluferðum nefndra skipa hans eftir maílok 1948 til útgáfudags framhaldsumboðsskrárinnar, en áður höfðu gjaldeyrisstillir úr ísfisksöluferðunum 1948 verið rannsökuð eftir föngum. Þá skyldi rannsaka tiltekinn stólaflutning ákærða frá Danmörku, svo og láta fram fara ýtarlega rannsókn á bókhaldi hans árin 1948, 1949 og 1950. Loks var ákveðið að rannsaka skyldi, hvort sá starfsmaður bæjarfógeta, er tollafgreiðslu annaðist í bæjarfógetaskrifstofunni, hefði látið tiltekið innflutningsleyfi nægja fyrir innflutningi tiltekinnna ölikyndingartækja svo og allt það annað, er framhaldsrannsóknin gæfi tilefni til. Í lok umboðsskrárinnar var fyrirskipað málshöfðun að rannsókn lokinni gegn ákærða í máli þessu og þeim starfsmanni í skrifstofu bæjarfógeta, er þar hefði sýslað um umræddan innflutning.

Að þessum fyrirmælum fengnum var verkefni dómarsins orðið mun viðtækara en í fyrstu var, svo sem ljóst er við samanburð þess, sem rakið er hér að framan úr umboðsskránum. Var nú rannsóknin skipulögð til samræmis við það, og hlutaðist dómariinn jafnframt af því efni m. a. til um bókhalds- og verðlagsrannsókn hjá ákærða. Jafnframt hélt hann áfram lögregluréttarrannsókninni og margvíslegri nauðsynlegri gagnaöflun, svo sem föng voru á. Allt var þetta mjög tímafrekt, og varð einkum mikill dráttur á bókhaldsrannsókninni, er reyndist in erfiðasta og tafsöm mjög af ástæðum, er greindar verða í væntanlegum dómi í málinu. Athuganir, er Gjaldseyriseftirlit bankanna gerði að tilhlutan dómarsins, stóðu og yfir á annað ár eða frá 30. september 1950 til 22. október 1951. Bókhaldsrannsókninni var lokið rétt eftir miðjan nóvember 1951, og tók dómariinn hana þá þegar til athugunar. Er hann hafði kynnt sér hana og lagt hana fram ásamt margvíslegum gögnum öðrum, er hann þá hafði aflað, taldi hann svo lítið á skorta, að málið mætti teljast eftir föngum rannsakað til hlýtar og jafnframt svo margt nýtt fram komið í rannsókninni, að rétt væri að senda málið í heild til Dómsmálaráðuneytisins til athugunar og frekari fyrirmæla. Gerði hann það síðan með bréfi 24. nóvember 1951.

Var nú málið til athugunar í Dómsmálaráðuneytinu þangað til í apríl 1952, en 16. dag þess mánaðar ritaði ráðuneytið dómaranum bréf og lagði fyrir hann að ljúka rannsókn málsins og kveða upp dóm í því samkvæmt ákæruskjali, er bréfinu fylgdi. Jafnframt var dómaranum með bréfi þessu enn send framhaldsumboðsskrá, útgefin 16. apríl 1952, enda mun það hafa verið talið rétt bæði til að taka af allan vafa um heimild dómarsins til að dæma málið, eins og það nú var orðið og ákæruskjali var háttað, og vegna þess, að nú var dómariinn jafnframt skipaður til að leggja dóm á mál gegn ákærða fyrir meiðyrði um embættismann, er sameinað var þessu máli, en rannsókn í því hafði annar dómari framkvæmt. Var og berum orðum tekið fram í umboðsskránni, að dómariinn væri skipaður til að dæma í máli á hendur ákærða, eins og meðsent ákæruskjal, varðandi mál hans, greindi.

Efni ákæruskjalsins verður greint síðar.

Þegar að þessum skjölum mótteknum hóf dómariinn undirbúning lokaþáttar rannsóknarinnar í samræmi við ákæruskjalið. Virtist honum nú nauðsynlegt að kveðja til sérfróða meðdómendur í samræmi við 5. gr. laga nr. 27/1951 og 10. gr. sbr. 11. gr. laga nr. 35/1950. Stóð nokkuð á, að hæfur bókhaldsfróður maður fengist í dóminn, en það leystist loks á þann veg, að dómariinn gat kvatt til setu í dóminum Sveinbjörn Þorbjörnsson, löggiltan endurskoðanda hér í bænum. Hinn meðdómsmaðurinn var tilkvaddur Ástbjartur Sæmundsson, varaverðlagsdómsmaður úr Vestmannaeyjum, enda hafði inn reglulegi verðlagsdómsmaður þar tjáð forföll sín. Síðasta þátt rannsóknarinnar framkvæmdi því sakadómurinn þannig skipaður, en áður höfðu meðdómendurnir kynnt sér rannsóknina í heild, og hafði það að sjálfsögðu tekið alllangan tíma.

Hefur þá verið gerð grein fyrir tilefni málsins og gangi rannsóknarinnar stig af stigi, unz hún komst í það horf, er hún liggur fyrir í, og er ljóst af framanskráðu, að rannsóknin varð æ viðameiri, eftir því sem á hana leið, vegna þess að sífellt þóttu koma í ljós fleiri verknaðir ákærða, er rannsaka þyrfti.

Þingfest var málið 19. júní 1952.

Ákærði bað þess í fyrstu, að Hermann Jónasson ráðherra yrði skipaður verjandi hans, en með bréfi til dómarsins 19. júlí 1952 veikst Hermann undan því. Æskti þá ákærði, að hrl. Sigurður Ólason, fulltrúi í Fjármálaráðuneytinu, yrði skipaður verjandi. Vegna þess, hvernig sakarefnum var háttað, taldi dómariinn ekki rétt að skipa Sigurð án sérstaks samþykkis Fjármálaráðuneytisins. Spurðist dómariinn því bréflega fyrir um, hvort ráðuneytið fyrir sitt leyti samþykkti skipun Sigurðar sem verjanda ákærða. Barst dómaranum síðan af því efni bréf Fjármálaráðuneytisins, dags. 12. ágúst 1952, er ekki varð skilið á annan veg en þann, að ráðuneytið samþykkti fyrir sitt leyti skipun Sigurðar. Var Sigurður síðan skipaður verjandi ákærða með bréfi 13. ágúst 1952, en þess má geta, að þegar eftir þingfestingu málsins hafði Haukur Jónsson hdl., er mætti við þingfestingu málsins af hálfu væntanlegs verjanda ákærða, fengið endurrit allrar rannsóknarinnar.

Samkvæmt fyrrgreindu ákæruskjali er ákærði í máli þessu sakaður um:

- 1) Að hafa flutt inn til landsins með skipi sínu v/s Helga Helgasyni V.E. 343 hinn 2. og 24. maí 1948 mun meira magn af linóleumgólfdúk en hann hafði innflutningsleyfi fyrir.
- 2) Að hafa flutt inn hingað til landsins 4 „pianettur“ án réttra og nægilegra innflutningsleyfa hinn 2. maí 1948 með v/s Helga Helgasyni.
- 3) Að hafa á tímabilinu 2. maí 1948 til 1. júní s. á. flutt inn með skipum sínum v/s Helga V.E. 333 og v/s Helga Helgasyni meira magn af vefnaðarvöru heldur en hann hafði innflutningsleyfi fyrir.
- 4) Að hafa hinn 24. maí 1948 flutt inn hingað til landsins með v/s Helga Helgasyni skótau án þess að hafa innflutningsleyfi.
- 5) Að hafa hinn 24. maí 1948 flutt inn hingað til landsins með v/s Helga Helgasyni rúðugler án þess að hafa fyrir því innflutningsleyfi.
- 6) Að hafa hinn 1. júní 1948 flutt inn hingað til landsins með v/s Helga 10 olíukyndingartæki án nauðsynlegs innflutningsleyfis.
- 7) Að hafa hinn 25. febrúar 1949 flutt inn til landsins með v/s Helga fjóra kvenloðfeldi án tilskilinna innflutningsleyfa.
- 8) Að hafa hinn 11. maí 1949 flutt inn til landsins með v/s Helga Helgasyni án nægilegra innflutnings- og gjaldeyrisleyfa þvottavélar og þvottapotta.
- 9) Að hafa í sama skipti og undir töluðlið 8 greinir flutt inn til landsins rafmagnseldavélar, vatnsgeyma, handlaugar, fataefni, „fittings“, baðker, vefnaðarvöru, miðstöðvarofna og gólfregla, allt án tilskilinna innflutningsleyfa.
- 10) Að hafa hinn 17. júní 1949 flutt inn til landsins með v/s Helga Helgasyni veggflisar án nægilegs innflutningsleyfis.
- 11) Að hafa í febrúarmánuði 1948 flutt inn til landsins með e/s Lyngaa 1000 borðstofustóla án tilskilinna innflutningsleyfa.
- 12) Að hafa í septembermánuði 1949 flutt inn til landsins með e/s Brúarfossi 1000 borðstofustóla án tilskilinna innflutningsleyfa.
- 13) Að hafa hafið sölu á linóleumgólfdúk, „pianettum“ og fataefnum, innfluttum með v/s Helga Helgasyni 2. maí 1948, áður en lögmæt aðflutningsgjöld voru greidd og bæjarfógeta afhent nauðsynleg gögn til tollafgreiðslu.
- 14) Að hafa hafið sölu vatnssalerna, linóleumgólfdúks, flónels, fataefna, rúðuglers og karlmannaskóa, alls innflutts með v/s Helga Helgasyni 24. maí 1948, áður en lögmæt aðflutningsgjöld voru greidd og bæjarfógeta voru afhent nauðsynleg gögn til tollafgreiðslu.
- 15) Að hafa hafið sölu shirtings, fataefna, snyrpinótastykkja og olíukyndingartækja, innfluttra með v/s Helga 1. júní 1948, áður en lögmæt aðflutningsgjöld voru greidd og bæjarfógeta voru afhent nauðsynleg gögn til tollafgreiðslu.
- 16) Að hafa ráðstafað fjórum kvenloðfeldum, innfluttum með v/s Helga 25. febrúar 1949, svo og sex af áðurgreindum olíukyndingartækjum án greiðslu lögmætra aðflutningsgjalda.
- 17) Að hafa selt eftirtalinn varning, innfluttan til landsins með skipunum v/s Helga og v/s Helga Helgasyni á tímabilinu 12. apríl 1948 til 9.

maí 1950 án þess að leita staðfestingar verðlagsyfirvalda á útsöluverði: Cement úr fimm ferðum, hinn 18. apríl 1948, 2. maí 1948, 9. maí 1948, 7. júní 1949 og 17. júní 1949, kol úr átján ferðum, 12. apríl 1948, 18. s. m., 9. maí s. á., 24. maí s. á., 1. júní s. á., 25. febrúar 1949, 12. marz s. á., 17. marz s. á., 30. marz s. á., 12. apríl s. á. (tveir farmar), 5. maí s. á., 11. s. m. og 17. júní s. á., 12. febrúar 1950, 28. s. m., 9. apríl s. á. og 9. maí s. á., olíukyndingartæki og snyrpinótastykki 1. júní 1948, „pianettur“ hinn 2. maí s. á., „sísaltóg“ og kvenloðfeldi 25. febrúar 1949, netjakúlur 12. apríl 1949, snowcem hinn 11. maí 1949 og snyrpinótastykki hinn 17. júní 1949.

- 18) Að hafa selt eftirtalinn varning, áður en útsöluverð hans var samþykkt af verðlagsyfirvöldum, innfluttan til landsins með greindum skipum á tímabilinu 2. maí 1948 til 1. júní s. á.: Linóleumgólfdúk og fataefni hinn 2. maí 1948, vatnssalerni, linóleumgólfdúk, flónel, fataefni, karlmannaskó og rúðugler, flutt inn til landsins hinn 24. maí 1948, „shirting“ og fataefni, innflutt til landsins hinn 1. júní 1948.
- 19) Að hafa hinn 17. júní 1949 flutt inn til landsins með v/s Helga Helgasyni fólksbifreið í heimildarleysi og nota við innflutning þenna innflutningsleyfi, útgefið til annars manns.
- 20) Að hafa á tímabilinu frá 1. janúar 1947 til 1. júlí 1950 selt of háu verði varning þann, er greindur er á dóm skjali nr. 300, skýrslu starfsmanna verðgæzlustjóra, sbr. bréf hans, dags. 14. júlí og 17. ágúst 1951, dóm skjöl nr. 299 og 303.
- 21) Að hafa í aðflutningsskýrslu um nefndar „pianettur“ ranglega tjáð skipstjóra og skipshöfn v/s Helga Helgasonar eigendur þeirra.
- 22) Að hafa sumarið 1948 ranglega skýrt trúnaðarmanni verðlagsstjóra í Vestmannaeyjum frá, að hann ætlaði til eigin nota nefnd olíukyndingartæki og snyrpinótastykki, greind undir tölulíð 14 (innfl. með v/s Helga 1/6 1948), svo og fyrir að hafa ranglega skýrt trúnaðarmanninum frá, að skipstjóri og skipshöfn væru eigendur (innflytjendur) margnefndra „pianetta“.
- 23) Að hafa í bréfi, dagsettu 25. október 1949, til Gjaldeyriseftirlits banka skýrt ranglega frá um ráðstöfun á eftirfarandi gjaldeyrisgreiðslum af andvirði ísfisks, selds í Bretlandi
úr v/s Helga Helgasyni 7. maí 1949:
£ 4535 — 17 — 6 til Icelandic Trading Corporation,
£ 363 — 1 — 1 til S. & J. Watts & Co.,
£ 126 — 1 — 0 til Parker, Winder & Achurch,
úr v/s Helga 30. maí 1949:
£ 383 — 17 — 4 til H. J. Evans Ltd.,
úr v/s Helga Helgasyni 8. júní 1949:
£ 500 — 0 — 0 til Stefáns Helgasonar.
- 24) Að hafa á ólögmatan hátt ráðstafað eftirtöldum greiðslum, greiddum af andvirði ísfisks, selds í Bretlandi:
Af sölu v/s Helga Helgasonar 7. apríl 1948:
£ 1270 — 0 — 0. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).

- £ 337 — 16 — 9. Greiðsla til Sloan Munro & Co. Ltd.
 £ 115 — 10 — 8. Greiðsla til Cearn & Brown Ltd.
 Af sölu v/s Helga 12. apríl 1948:
 £ 1320 — 14 — 4. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 Af sölu v/s Helga Helgasonar 26. apríl 1948:
 £ 873 — 12 — 1. Greiðsla til Barry, Ostlers & Shepherd.
 £ 800 — 18 — 10. Greiðsla til Icelandic Trading Corporation.
 £ 89 — 18 — 0. Greiðsla til Crescent Garage Ltd.
 £ 330 — 0 — 0. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 Af sölu v/s Helga 3. maí 1948:
 £ 211 — 18 — 2. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 £ 286 — 0 — 0. Greiðsla til Stroud.
 £ 527 — 10 — 5. Greiðsla til I. Sluckis.
 £ 692 — 10 — 6. Greiðsla til Haralds Árnasonar.
 Af sölu v/s Helga Helgasonar 19. maí 1948:
 £ 295 — 0 — 0. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 £ 2080 — 13 — 4. Greiðsla til Icelandic Trading Corporation.
 £ 673 — 16 — 0. Greiðsla til Parker, Winder & Achurch.
 £ 1468 — 3 — 5. Lokamismunur („Balance“).
 Af sölu v/s Helga 27. maí 1948:
 £ 449 — 4 — 0. Greiðsla til Parker, Winder & Achurch.
 £ 904 — 2 — 2. Greiðsla til Barry, Ostlere & Shepherd.
 £ 516 — 15 — 0. Greiðsla til Icelandic Trading Corporation.
 £ 495 — 16 — 7. Greiðsla til J. & W. Stuart Ltd.
 £ 165 — 6 — 4. Greiðsla til Stewart Bros. & Co. Ltd.
 £ 339 — 0 — 0. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 £ 442 — 17 — 2. Greiðsla til Austin Motors Ltd.
 £ 882 — 2 — 9. Lokamismunur („Balance“).
 Af sölu v/s Helga 18. febrúar 1949:
 £ 259 — 9 — 0. Greiðsla til Garnock Bibby & Co. Ltd.
 £ 278 — 13 — 4. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 £ 405 — 13 — 2. Lokamismunur („Balance“).
 Af sölu v/s Helga Helgasonar 7. marz 1949:
 £ 489 — 4 — 11. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 Af sölu v/s Helga 11. marz 1949:
 £ 919 — 5 — 7. Greiðsla til Icelandic Trading Corporation.
 £ 444 — 1 — 2. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 £ 146 — 5 — 0. Greiðsla til Builders Supplies Ltd.
 Af sölu v/s Helga Helgasonar 25. marz 1949:
 £ 489 — 4 — 11. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 Af sölu v/s Helga 6. apríl 1949:
 £ 242 — 19 — 7. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 Af sölu v/s Helga Helgasonar 8. apríl 1949:
 £ 258 — 6 — 8. Greiðsla til Phillips Trawl Products.
 £ 300 — 15 — 2. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).
 Af sölu v/s Helga 30. apríl 1949:

£ 235 — 19 — 4. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).

Af sölu v/s Helga Helgasonar 7. maí 1949:

£ 4535 — 17 — 6. Greiðslur til Icelandic Trading Corporation.

£ 170 — 6 — 10. Greiðsla til Neuss Hesslein Kemton.

£ 363 — 1 — 1. Greiðsla til S. & J. Watts & Co.

£ 126 — 1 — 0. Greiðsla til Parker, Winder & Achurch.

£ 56 — 1 — 6. Greiðsla til Austin Motor & Co. Ltd.

£ 296 — 5 — 10. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).

Af sölu v/s Helga 30. maí 1949:

£ 213 — 19 — 4. Greiðsla til Icelandic Trading Corporation.

£ 383 — 17 — 4. Greiðsla til E. J. Evans Ltd.

£ 730 — 17 — 2. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).

Af sölu v/s Helga Helgasonar 8. júní 1949:

£ 248 — 0 — 2. „Balance statement“.

£ 356 — 6 — 0. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).

£ 452 — 0 — 7. Greiðsla til Icelandic Marketing Corporation.

£ 500 — 0 — 0. Greiðsla til Stefáns Helgasonar.

Af sölu v/s Helga Helgasonar 3. apríl 1950:

£ 593 — 3 — 0. Greiðsla til Icelandic Trading Corporation.

£ 794 — 1 — 9. Greiðsla til Garnock Bibby & Co. Ltd.

£ 384 — 15 — 2. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).

Af sölu v/s Helga Helgasonar 3. maí 1950:

£ 313 — 18 — 11. Greiðsla til skipverja („Cash to captain“).

£ 374 — 17 — 3. Greiðsla til J. W. Stuart Ltd.

25) Að hafa á tímabilinu frá 1. janúar 1948 til 1. júlí 1950 eigi fært eftirtal-
taldar bækur: Frumbækur, sjóðbók, viðskiptamannabók, yfirlitsreikn-
inga og efnahagsbók, svo sem lögboðið er, svo og fyrir að hafa í blekk-
ingarskyni og almennt sýnt stórfellda óreglusemi í bókhaldi.

26) Að hafa í 66. tbl. dagblaðsins Tímans hinn 22. marz 1950 birt eftirfar-
andi ærumeiðandi ummæli um opinberan embættismann, Gunnar Þor-
steinsson, fyrrverandi bæjarfógeta í Vestmannaeyjum:

1) „Þegar sýnt var á s.l. sumri, að til alþingiskosninga drægi með
haustinu, voru hafnar hvíslingar í Eyjum um, að nú skyldi frá mér
gengið svo dygði. Eitthvað heyrðist nafn þitt nefnt í þessu sam-
bandi.

Ekki stóð á aðgerðum.“

2) „Hendanleg mistök, sem hvorki sköpuðu tap né gróða. Sekt 1280.
Nú skyldi skammt stórra höggva á milli.“

3) „Samtímis varð svo dómariinn að vaða yfir kolahrúgu frá þinni
verzlun til þess að komast í skrifstofu sína. Þau kol voru vítaláus
samkvæmt umsögn hans....“

4) „.... menn þeir, sem þarna unnu, teknir til réttaryfirheyrslu og
haft í hótunum við þá....“

5) „....ætlaði fógetinn ekki einu sinni að hafa fyrir því að kveða upp
úrskurð um lögtakið, bara að gera lögtak og það þótt hann vissi
það, að réttum lögum bar mér ekki að greiða skatta þessa....“

- 6) „....léztu vaða á mig með lögtak, án undangenginna tilkynninga....“
- 7) „Síðan var gerð tilraun til þess að ráðast inn á heimili mitt....“
- 8) „Fógeti með lið sitt tók sér stöðu úti á götunni og hrópaði að vegfarendum. „Það er verið að gera lögtak hjá Helga Ben.“ „Hvílík tíðindi.“
- 9) „Réttarbókunin er að vísu ekki nákvæmlega í samræmi við staðreyndir, en fógetinn taldi sig hafa gert lögtak í íbúðarhúsi mínu....“
- 10) „....lézt bæjarfógetann, sem varðandi fjármálin var embættislega undirmaður þinn, hringja til Eimskipafélags Íslands og Skipaútgerðar ríkisins og viðhafa ummæli, sem skoðuð voru og skilin af hálfu viðkomanda sem vöruflutningabann á mig og mín skip. Var þetta atvinnurógur?“

Um heimfærslu brota þeirra, sem ákærði er sakaður um, til refsíákvæða segir í ákæruskjalinu:

Brot þau, sem undir liðum 1—12 greinir, eru talin varða við 1. mgr. 11. gr. sbr. 2. mgr. 22. gr. laga nr. 70/1947 og 1. mgr. 21. gr., 22. gr. og 24. gr. sbr. 2. mgr. 39. gr. reglugerðar nr. 82/1947.

Brot þau, sem undir töluliðum 13—16 getur, eru talin varða við 1. mgr. 25. gr., 1. mgr. 27. gr., 28. gr. og 29. gr. sbr. 43. gr. laga nr. 63/1937 og 44. gr., 2. mgr. 45. gr., 46. gr., 1. mgr. 51. gr. og 52. gr. sbr. 93. gr. reglugerðar nr. 123/1938.

Brot þau, er undir töluliðum 17 og 18 greinir, teljast varða við 15. gr. sbr. 2. mgr. 22. gr. laga nr. 70/1947, sbr. nú 1. mgr. 4. gr. og 2. mgr. 19. gr. laga nr. 35/1950, 1. mgr. 17. gr. sbr. 2. mgr. 39. gr. reglugerðar nr. 82/1947 og tilkynningu verðlagsstjóra nr. 8/1947.

Brot, sem greinir undir 19. lið, telst varða við sömu greinar og brot undir liðum 1—12, en þó að viðbætti 157. gr. laga nr. 19/1940.

Brot þau, sem greinir undir lið 20, eru talin varða við 15. gr. sbr. 2. mgr. 22. gr. laga nr. 70/1947 og 1. mgr. 4. gr. sbr. 3. mgr. 19. gr. laga nr. 35/1950 og 1. mgr. 17. gr. sbr. 2. mgr. 39. gr. reglugerðar nr. 82/1947.

Brot, talin undir liðum 21—23, teljast varða við 146. gr. laga nr. 19/1940 og 1. mgr. 22. gr. laga nr. 70/1947 og 1. mgr. 39. gr. reglugerðar nr. 82/1947, sbr. 2. mgr. 19. gr. laga nr. 35/1950.

Brot, greind undir lið 24, eru talin eiga að heimfærast undir 1. mgr. 13. gr. sbr. 2. mgr. 22. gr. laga nr. 70/1947, 1. og 7. mgr. 25. gr. og 1. mgr. 28. gr. sbr. 2. mgr. 39. gr. reglugerðar nr. 82/1947.

Brot, sem undir lið 25 getur, teljast varða við 5. gr., 1. mgr. 6. gr., 7. gr., 8. gr., 10. gr. og 12. gr. sbr. 19. og 20. gr. laga nr. 62/1938 og 158. gr. og 262. gr. laga nr. 19/1940.

Brot, greint undir lið 26, telst varða við 108. gr. sbr. 241. gr. laga nr. 19/1940.

Í lok ákæruskjalsins er þess krafizt, að ákærði verði dæmdur til refsingar, upptöku ólöglegs ágóða, sviptingar réttinda samkvæmt 1. og 3. mgr. 68. gr. laga nr. 19/1940 og 19. gr. laga nr. 62/1938, til ómerkingar framan-

greindra ummæla, greindra undir 26. lið hér að framan, til þess að standast kostnað af birtingu atriðisorða, að því er þetta atriði snertir, í opinberu blaði svo og til greiðslu alls sakarkostnaðar.

Við þingfestingu málsins 19. júní 1952 var ákveðið, að það skyldi næst koma fyrir dóm 19. ágúst 1952 og verjandi þá skila vörn sinni. Þegar málið kom fyrir þann dag, fékk verjandi framhaldsfrest til 20. október 1952. Enn taldi verjandi sig þurfa að fá frest 20. október 1952, og var honum veittur hann til 23. október 1952. Þegar málið kom fyrir 23. október 1952, skilaði verjandi skjali, er hann kallar greinargerð, varðandi formhlið og meðferð málsins. Eru þær kröfur gerðar í skjali þessu,

- 1) að formaður sakadómsins verði talinn vanhæfur til að fara með málið og dæma það og víki því sæti úr dómnum,
- 2) að meðdómandinn Ástbjartur Sæmundsson, verðlagsdómsmaður úr Vestmannaeyjum, víki og sæti úr dómnum,
- 3) að rannsókn málsins og meðferð öll verði ómerkt, en sérstaklega þó eða til vara þeir þættir rannsóknarinnar, er lúta að verðlagsútreikningum og bókhaldsathugunum,
- 4) að málinu verði frestað til nýrrar og fyllri rannsóknar, ef eða að því leyti sem sakaratriði séu ekki fyrnd og
- 5) að verjanda verði dæmd hæfileg málsvarnarlaun af almannafé fyrir þenna hluta málsins.

Samkvæmt 124. gr. laga nr. 27 5. marz 1951 um meðferð opinberra mála voru greindar kröfur teknar sérstaklega til úrskurðar eða dóms, þegar er þær komu fram eða 23. október 1952.

Í úrskurði þessum þykir ekki ástæða til að rekja málið efnislega á annan hátt en þann, sem gert er óbeint hér að framan með því að taka efni ákæruskjalsins upp í hann. Verða því framangreindar kröfur ákærða þegar teknar til athugunar hver um sig.

Um 1. Kröfu þessa byggir ákærði á því:

- a) að óhæfilegur dráttur hafi orðið á rannsókn málsins og verði hann notaður sem sýknuástæða. Formaður dómsins beri að öllu leyti ábyrgð á drættinum og sé því ljóst, að hann sé ekki bær um að leggja dóm á greinda málsástæðu, og
- b) að formaður dómsins hafi komið þannig fram við ákærða og haft slík afskipti af málefnum hans bæði í þessu máli og endranær, að ekki geti talizt hæfa óhlutdrægum dómara.

Um a. Fyrr í úrskurði þessum hefur gangi máls þessa og rannsóknarinnar verið lýst allnákvæmlega. Er ljóst af þeirri lýsingu, að allan þann tíma, er rannsóknin stóð, var unnið að henni í dómi og utan dóms, eftir því sem efni stóðu til og aðstaða og atvik leyfðu á hverjum tíma. Þau hlé á þinghöldum í rannsókninni, er telja verður venju fremur löng, voru einungis tvö: Íð fyrra frá 28. júlí 1948 til 20. maí 1950 og ið síðara að mestu leyti frá 20. september 1950 til 24. nóvember 1951, þótt átta þinghöld sérstaks eðlis væru að vísu haldin á því tímabili. — Þegar er því lýst, að fyrsta tímabil fyrra hlésins var málið í Dómsmálaráðuneytinu af ástæðum, er og voru greindar. Lýst var því og, að annað tímabil hlés þessa

notaði dómariinn bæði til nokkurra ráðagerða við Dómsmálaráðuneytið og til sérstakra athugana og fyrirspurna til annarra aðila, hvort tveggja varðandi eftir málavöxtum nauðsynlega gagnaöflun frá Bretlandi. Loks notaði Dómsmálaráðuneytið þriðja tímabil hlésins, er langlengst reyndist, til framangreindra tilrauna til gagnaöflunar frá Bretlandi, er, eins og rakið hefur verið, reyndust með öllu árangurslausar vegna neitunar ákærða og rangrar skýrslu hans til afgreiðsluaðila skipa hans í Bretlandi um, að Fjármálaráðuneytið hefði tjáð honum, að ríkisstjórnin hefði engra gagna óskað um innflutning hans. — Síðara hléið allt var unnið að nauðsynlegri rannsókn á bókhaldi ákærða, að undanteknum stuttum tíma, er in tilkvaddi endurskoðandi var sjúkur, en þann tíma hefur endurskoðandinn tjáð dómaranum, að hann hafi meira en bætt upp með eftir- og helgidagavinnu síðar. Virtist endurskoðandanum bókhaldið allt svo gallað, ófullkomið og óaðgengilegt, að hann fékk ekki lokið endurskoðuninni á skemmri tíma en raun ber vitni.

Svo sem fyrr kemur óbeint fram og rannsóknin sjálf og framlögð skjöl sýna ljóslega, voru bæði in umræddu hlé notuð til ýmissa nauðsynlegra athugana og gagnaöflunar utan réttar. Voru hléin því jafnframt á þann hátt notuð í þágu rannsóknarinnar.

Af því, sem nú hefur verið rakið, svo og því, er fyrr í úrskurði þessum greinir um gang rannsóknarinnar, verður ekki talið, þegar atvik eru virt, að neinn óeðlilegur dráttur hafi orðið á rannsókn málsins, er formaður sakadómsins, ráðuneytin eða aðrir, er að rannsókninni hafa unnið, eigi sök á. Má hér og hafa í huga þau ummæli verjanda ákærða í bréfi til formanns sakadómsins 24. júlí 1952, að mál þetta muni vera „umfangsmesta mál, sem komið hefur fyrir dómstóla hér á landi“.

Hins vegar verður sá dráttur, er varð á rannsókninni umfram nauðsyn, að teljast sök ákærða sjálfs, beint og óbeint samkvæmt því, sem rakið hefur verið, sbr. fyrrgreind afskipti hans af gagnasöfnunartilraunum frá Bretlandi og umsögn endurskoðandans um bókhald hans.

Þá ber og loks að athuga, þegar þessi málsástæða er virt, að rannsóknin hefur eðlilega orðið tímafrekari en ella, vegna þess að eftir því sem á hana leið og hún sýnir sjálf, þóttu sífellt koma í ljós ný sakaratriði, er rannsaka þyrfti.

Það, sem nú hefur verið rakið, þykir leiða til þess, að þessari málsástæðu ákærða verði ekki sinnt.

Um b. Ákærði heldur því fram, að formaður sakadómsins hafi sýnt sér augljósa og áberandi óvild. Hann hafi valið starfsmenn að rannsókninni svo sem t. d. dómvotta og verðlagsrannsóknarmenn, er það hafi og gert. Hann hafi með töku, löngu haldi og allri meðferð bókhalds ákærða sýnt ið mesta óvildarbragð. Hann hafi gefið vottorð úr bókhaldinu til notkunar í dómsmálum gegn ákærða. Hann hafi neitað ákærða um heimild til að hafa lögfræðing sér til aðstoðar í þinghöldum rannsóknarinnar. Hann hafi, meðan á rannsókn málsins hafi staðið, tekið að sér sem málflutningsmaður mál eða kröfur gegn ákærða. Hann hafi haft um ákærða óviðurkvæmleg ummæli og storkunaryrði, og hafi ákærði jafnvel neyðzt til að

höfða meiðyrðamál gegn honum, meðan rannsókn máls þessa hafi staðið. Hann hafi rangfært orð ákærða í bókunum og jafnframt neitað honum um bókanir. Loks hafi hann sjálfur samið eða átt hlut að samningu ákæruskjalsins í máli þessu. — Allt þetta telur ákærði eiga að valda því, að formaður sakadómsins víki sæti í máli þessu.

Skal nú rætt um þessar málsástæður ákærða, eftir því sem efni standa til og í þeirri röð, sem þær eru raktar hér að framan.

Það er með öllu rangt, að formaður sakadómsins hafi sýnt ákærða óvild í nokkurri mynd. Hins vegar hefur hann að sjálfsögðu beitt þeirri ákveðni, er honum sem handhafa dómvalds var bæði rétt og skylt hverju sinni, miðað við hegðun og framkomu ákærða sjálfs, t. d. látið lögregluþjóna sækja hann, þegar hann ætlaði að þrjúzkast við að koma í boðuð þinghöld.

Dómvottar þeir, er við þinghöldin voru, hegðuðu sér um allt svo vel, sem dómvottar geta bezt, og sýndu ákærða að sjálfsögðu enga óvild. Þeir starfsmenn verðgæzlustjóra, Þorvaldur Ari Arason og Björn Jakobs-son, er verðlagsrannsókn framkvæmdu hjá ákærða, voru ekki starfsmenn dómarans, enda þótt hann hlutaðist til um, að verðgæzlustjóri sendi menn til þeirrar rannsóknar, en þess má þó geta, að ekkert er fram komið, er bendi til annars en að menn þessir hafi starfað vel og samvirkusamlega allan þann tíma, er þeir unnu að rannsókn sinni hjá ákærða, og vikur nokkuð að því síðar í úrskurði þessum.

Rannsókn á bókhalði ákærða var fyrirskipuð af Dómsmálaráðuneytinu, og hafði formaður sakadómsins ekki önnur skipti af henni en þau að fela hana í samráði við ráðuneytið löggiltum endurskoðanda, Franz A. Andersen, hér í bæ, og veita honum síðan nauðsynlegan aðgang að bókum og skjölum ákærða. Hafði hann engin afskipti af, hve lengi endurskoðunin stóð, önnur en þau að fylgjast eftir föngum með, hvernig hún gekk á hverjum tíma, og brýna fyrir endurskoðandanum, hve nauðsynlegt væri, að henni yrði sem fyrst lokið. Geta má og þess, að samkvæmt fyrirmælum formanns sakadómsins, er ákærða voru tilkynnt, var honum ætíð heimill aðgangur að bókhalðinu hjá endurskoðandanum svo og að fá hverjar þær upplýsingar úr því, er hann kynni að þurfa, frá endurskoðandanum, t. d. í símtölum. Bókhaldstökunni var og hagað svo, að ákærða yrði sem minnstur bagi að.

Það er algerlega rangt, að formaður sakadómsins hafi nokkru sinni gefið nokkurt vottorð úr bókum ákærða eða slíkt hafi verið gert með samþykki hans eða vitund, og er honum ókunnugt um, hvernig á svo staðlausri fullyrðingu stendur.

Er ákærði var látinn gera grein fyrir, hvers vegna hann óskaði að hafa lögræðing sér við hlið í þinghöldum rannsóknarinnar, tilgreindi hann enga frambærilega ástæðu, og með því að sakadómurinn leit svo á, að slíkt væri bæði óþarft og óheppilegt fyrir rannsókn málsins, þá var dóm-inum rétt að synja ósk ákærða í þessu efni, svo sem gert var.

Það er rangt með farið, að formaður sakadómsins hafi tekið að sér mál eða kröfur gegn ákærða sem málflutningsmaður, meðan mál þetta og undangengin rannsókn hefur staðið yfir. Hins vegar tók formaðurinn að

sér dómstörf í lögskipuðum gerðardómi, er dæmði í máli milli iðnnema nokkurs og ákærða, en það mál var risið af því, að ákærði var talinn hafa vanefnt námssamning við nemann. Gegndi formaðurinn því starfi sem hlutlaus dómari, og hefur seta hans í nefndum gerðardómi því enga þýðingu að því leyti, sem hér ræðir um.

Formaður sakadómsins telur sig ekki hafa viðhaft nein óviðurkvæmleg ummæli né storkunaryrði um ákærða. Hefur hann að sjálfsögðu varazt slíkt og það ekki síður, þótt ákærði hafi eftir beztu getu, bæði í ræðu og riti, reynt að ófrægja formanninn og skaprauna honum. Efni og orðalag umsagnar nokkurrar, er formaðurinn lét málflytjanda í Hæstarétti í té vegna framangreinds gerðardómsmáls, skiptir engu um efni það, sem hér þarf að taka afstöðu til, og það ekki fremur, þótt ákærði hafi höfðað mál gegn formanninum út af nokkrum orðum í umsögn þessari, sönnnum og réttum og ósagnæmum að álitu formannsins. Getur formaðurinn, þrátt fyrir beztu sjálfskönnun heldur ekki fundið, að málshöfðun þessi, svo meinlaus sem hún er, hafi haft in minnstu áhrif í þá átt að mynda hjá honum kala til ákærða. Svo auðvelt er ekki sakborningi að skora dómara úr leik að islenzkum lögum, að nefnd málshöfðun ákærða gegn formanni sakadómsins skipti nokkru um afdrif þeirrar kröfu, sem hér ræðir um.

Formaður sakadómsins telur þá staðhæfingu ákærða, að orð hans hafi verið rangfærð í bókunum, þess eðlis, að hana beri ekki að ræða í úrskurði þessum, svo fráleit og ósamboðin virðingu dómstólanna sem hún er. Um það, að ákærða hafi verið neitað um bókanir, er það að segja, að svo hefur ekki verið gert, nema þegar það var bæði rétt og skylt, eins og t. d. þegar ákærði hefur viljað láta bóka eftir sér svívirðingar um fjarstadda menn.

Það er rangt, að formaður sakadómsins hafi samið ákæruskjalið í máli þessu. Hins vegar ræddi sá fulltrúi Dómsmálaráðuneytisins, er ákæruskjalið samdi, mörg atriði rannsóknarinnar við formanninn, meðan á samningu ákæruskjalsins stóð, og fékk hjá honum ýmsar skýringar. Slík afskipti dómara af samningu ákæruskjals eru fullheimil að lögum og það því fremur, sem lög nr. 27/1951 gera ráð fyrir, að dómari semji stundum sjálfur ákæruskjalið að öllu leyti.

Það, sem greint hefur verið undir b), þykir því ekki, fremur en það, sem greint er undir a), geta leitt til þess, að kröfu ákærða undir 1) verði sinnt.

Um 2. Kröfu þessa byggir ákærði á því, að meðdómandinn Ástbjartur Sæmundsson, verðlagsdómsmaður úr Vestmannaeyjum, sé það, sem hann kallar „(ákæru) vitni“ (sic) í málinu. Þykir mega ætla, að með því eigi hann við ið sama og það eitt, að nefndur meðdómandi, að gefnu tilefni frá formanni dómsins, skýrði frá í þinghaldi í málinu 23. október 1952, sbr. og lögregluréttarskjal nr. 300. Kvaðst meðdómandinn samkvæmt sérstakri beiðni verðgæzlumanna hafa afhent þeim reikning til sín um stóla (fjóra að tölu), keypta af ákærða. Jafnframt lýsti meðdómandinn því, að hann gerði engar kröfur til endurgreiðslu frá ákærða eða öðrum, enda þótt svo kynni að reynast, að stólarnir hefðu verið seldir of háu verði.

Þessi málsástæða þykir ekki eftir atvikum geta leitt til þess, að nefndur meðdómandi eigi að víkja úr dóminum.

Um 3. Krafa ákærða, sú er hér greinir, er þess eðlis, að ekki er á valdi héraðsdómara að taka hana til greina. Verður henni því þegar af þeirri ástæðu ekki sinnt.

Um 4. Rökstuðningur ákærða um kröfu þessa þykir sýna, að það séu einungis verðlags- og bókhaldsrannsóknir þær, er fyrir liggja í málinu, sem hann telur þörf frekari og fyllri rannsóknar út af. Telur hann þær svo óaðgengilegar og óljósar, að erfitt sé og oft ómögulegt að átta sig á, hvort niðurstöður séu réttar og á hverju þær byggist. Þá telur hann og, að rannsóknir þessar séu lítt ábyggilegar vegna óvildarhugs, sem menn þeir, er rannsóknirnar framkvæmdu, hafi borið til ákærða, einkum þó þeir, er verðlagsrannsóknina gerðu. Vegna þessa hvors tveggja telur hann framhaldsrannsóknar þörf.

Verður nú fyrst rætt það, er ákærði telur verðlagsrannsókninni svo áfátt um, að þörf sé fyllri rannsóknar út af, svo og persónuleg afstaða verðlagsrannsóknarmanna til ákærða, er hann og styður kröfuna um framhaldsrannsókn við.

Ákærði telur ekki gerða næga grein fyrir, eftir hverjum gögnum innkaupsverð hans sé reiknað í skýrslu verðlagsrannsóknarmannanna í dskj. nr. 300, né heldur, hver in gildandi verðlagsákvæði hafi verið, er rétt útsöluverð hafi verið reiknað eftir. Aðferðir verðlagsrannsóknarmannanna til að finna raunverulegt útsöluverð ákærða hafi verið mjög gallaðar og vanti fullkomna greinargerð um, á hvern hátt raunverulegt útsöluverð hverrar einstakrar vöru sé fundið. Ekki komi nægilega skýrt í ljós, hverja verðútreikninga verðlagsrannsóknarmennirnir hafi leiðrétt og af hvaða ástæðum. Aðferðir þeirra við reikning farmgjalda og vátryggingariðgjalda í útsöluverði vöru þarfnist fyllri skýringa en þegar séu fram komnar. Óábyggileg sé könnun verðlagsrannsóknarmannanna um ið selda magn vara þeirra, er þeir telji seldar of háu verði, og rannsóknar sé vant um eigin notkun ákærða af þeim svo og vörurýrnun. Gögn vanti um, að vörur, er verðlagsrannsóknarmennirnir telji ákærða hafa keypt við smásöluverði, hafi raunverulega verið við því keyptar.

Þá hafi verðlagsrannsóknarmennirnir sýnt ákærða svo mikinn óvildarhug, að einnig það geri framhaldsrannsókn nauðsynlega. Annar þeirra hafi t. d. ráðizt á son ákærða og haft við hann og um svo og um ákærða illyrði nokkur, er til þess bendi, að hann beri óvildarhug til ákærða. Fleira er og fram talið, er ákærða þykir benda á óvildarhug þessa verðlagsrannsóknarmanns til sín, en ekki þykir efni til að geta þess sérstaklega. Hinn verðlagsrannsóknarmanninn telur ákærði svo mikinn vin og náinn samstarfsmann þess, er aðallega hafi sýnt sér óvildarhug, að eitt sé um þá báða, og sé því þörf gagngerrar framhaldsrannsóknar um alla verðlagsrannsóknina.

Um það, er nú hefur verið rakið, er fram að taka:

Það má telja alkunnugt (notorískt) meðal löglærðra manna, kaupsýslumanna og þeirra, er til kaupsýslu þekkja, hver séu in venjulegu gögn, er

hæf og næg séu til þess að kynna sér eftir innkaupsverð vöru, er kaupmaður hefur keypt í atvinnu sinni, og hvað við er átt, þegar talað er um venjuleg gögn í því efni. En báðir verðlagsrannsóknarmennirnir hafa tekið skýrt fram fyrir dómi, að innkaupsverð ákærða hafi verið fundið af innkaupareikningum og öðrum venjulegum gögnum. Gildandi álagningarreglur og verðlagsákvæði hvers tíma hafa og verið nægilega birt, til þess að ekki er um neinar grafgötur að fara eftir vitneskju um, hver þau hafi verið á hverjum tíma, en verðlagsrannsóknarmennirnir, verðgæzlustjóri og lögfræðilegur fulltrúi hans hafa allir skýrt frá því fyrir dómi, að rétt útsöluverð hafi verið reiknað í samræmi við gildandi álagningarreglur og verðlagsákvæði, er máli hafi skipt hverju sinni.

Ljóst er af skýrslu verðlagsrannsóknarmanna og fylgiskjölum hennar, að ið raunverulega útsöluverð ákærða hafa þeir í svo til öllum tilvikum fundið í skriflegum gögnum, er þeir tilgreina almennt, hver verið hafi. Aðeins í örfáum tilvikum byggja þeir raunverulegt útsöluverð a. m. k. öðrum þræði á munnlegum skýrslum verzlunarþjóna ákærða, og mun þá hafa verið um að ræða vörur, er enn fengust, þegar verðlagsrannsóknin var gerð. Aðferðir þessar eru um allt inar venjulegu aðferðir verðgæzlunnar við allar slíkar rannsóknir, og verður ekki séð, að neina nauðsyn beri til fyllri heimildagreiningar um raunverulegt útsöluverð ákærða en þegar er fram komin.

Skýrsla verðlagsrannsóknarmannanna og fylgiskjöl hennar þykja sýna nægilega ljóst, hverja verðútreikninga þeir leiðréttu og af hvaða ástæðum.

Aðferðir verðlagsrannsóknarmannanna um reikning farmgjalda og vátryggingariðgjalda þykja þegar nægilega ljóst skýrðar í rannsókninni, og af framburði ákærða sjálfs, bornum saman við þær skýringar, er a. m. k. ljóst, að ekki er á ákærða gengið með þeim aðferðum, er verðlagsrannsóknarmennirnir beittu í þessum efnum.

Þegar til þess er litið, sem þegar er komið fram um þann hátt, er verðlagsrannsóknarmennirnir höfðu á, þegar þeir könnuðu, hve mikið magn ákærði hefði selt hverrar einstakrar vöru, greindrar í dskj. nr. 300, verður ekki ætlað, að neitt nýtt kæmi fram um það efni, þótt efnt yrði nú til framhaldsrannsóknar, enda verður vart séð, að unnt hafi verið að beita öðrum aðferðum en gert var, þ. e. könnun í verzlunum ákærða og athugun birgðaskráa. Um eigin notkun ákærða af umræddum vörum svo og hugsanlega rýrnun þeirra í sölumeðferðinni verður ekki heldur séð, að unnt sé að leiða neitt í ljós með framhaldsrannsókn. Þau efni verða hins vegar tekin til sérstakrar athugunar í væntanlegum efnisdómi í málinu.

Næg gögn þykja þegar fram komin um, hvort hver einstök vara, greind í dskj. nr. 300, er keypt smásöluverði eða heildsölu.

Þau ummæli og atvik, er ákærði telur sýna, að verðlagsrannsóknarmennirnir og einkum þó annar þeirra beri til hans óvildarhug, eru sprottin af atburðum, sem mjög er um deilt, af hverjum rótum hafi verið runnir. Þeir gerðust hins vegar ekki, fyrr en verðlagsrannsóknarmennirnir höfðu alveg lokið rannsókn sinni hjá ákærða, gengið frá skjölum sínum og gögn-

um og biðu flugferðar til Reykjavíkur. Þykir þegar af þeirri ástæðu engin þörf framhaldsrannsóknar í tilefni af þeirri ætlan ákærða, að verðlagsrannsóknarmennirnir beri til hans óvildarhug. Vill formaður sakadómsins og láta þess getið hér, að hann fylgdist eftir föngum með verðlagsrannsókninni og varð ekki annars var en að verðlagsrannsóknarmennirnir ynnu hana af dugnaði, samvirkusemi og fullkomnu hlutleysi gagnvart ákærða, enda létu þeir þess oft getið við dómsformanninn, að þeir slepptu öllu, er þeir teldu ekki alveg ótvíræð verðlagsbrot, og lét formaðurinn í ljós fullkomnið samþykki sitt við því, að því leyti sem hann lét sig verðlagsrannsóknina varða.

Telja verður, af þeim ástæðum, sem raktar hafa verið hér að framan, að ekki sé ástæða til framhaldsrannsóknar málsins, að því er verðlagsrannsóknina varðar, enda verður að líta svo á, að þegar liggi fyrir nægilega mikil og ljós gögn, til þess að ákærði geti tjáð sig um, hvort verðlagsrannsóknarmennirnir tilgreina réttilega innkaupsverð hvernar einstakrar vöru, greindrar í dskj. nr. 300, heimilt útsöluverð hennar og raunverulegt útsöluverð svo og öll þau atriði önnur, er máli skipta um reikning ins ólöglega hagnaðar hans, sem nefnt dskj. gerir ráð fyrir.

Þess skal getið, að enda þótt formaður dómsins kveði úrskurð þenna upp einsamall, þá hefur hann notið sérfræðilegrar aðstoðar meðdómsmannanna um athuganir þær, sem gera þurfti, áður en þessi kafli úrskurðarins var saminn.

Er þá komið að athugun þess, er ákærði telur bókhaldsrannsókninni svo áfátt um, að framhaldsrannsóknar sé þörf, svo og óvildarhugar þess, sem ákærði telur þann, er hana framkvæmdi, bera til sín, er valdi því, að rannsóknin sé hlutdræg og þarfnist einnig af þeirri ástæðu gagnrýni í formi framhaldsrannsóknar.

Ákærði segir, að inn löggilti endurskoðandi, er bókhaldsrannsóknina framkvæmdi, telji ýmsar færslur bókhaldslega rangar, en tilgreini þær ekki. Að þessari staðhæfingu verði að leiða fyllri rök en gert sé í skýrslu endurskoðandans í dskj. nr. 305, ef mark eigi á að taka.

Endurskoðandinn hafi ekki gengið nægilega úr skugga um fylgiskjöl með erlendum póströfum svo sem innkaupareikninga og tollreikninga, er vel megí vera, að liggi hjá fyrrverandi trúnaðarmanni verðlagsstjóra í Vestmannaeyjum.

Endurskoðandinn hafi ekki lagt næga áherzlu á að athuga innflutning ákærða.

Endurskoðandinn hafi í frammi ágizkanir, er hann síðan dragi af ályktanir umfram það, sem heimilt sé og rétt geti talizt.

Þá hafi endurskoðandinn oftlega vanrækt að afla ýmsrar vitneskju í sambandi við bókhaldsrannsóknina, t. d. um, hve margar starfsstúlkur ákærði hafi á heimili sínu, hvort ákveðnir menn væru lausamenn hjá ákærða eða fastir starfsmenn, hvers konar fulltrúi ákærða Ásmundur Guðjónsson, starfsmaður hans, sé, viðskipti ákærða við bæjarsjóð Vestmannaeyja, færslur hjá ýmsum viðskiptaaðiljum ákærða, tilsvareandi færslur hans og þá, hvort rétt sé fært hjá þeim.

Enn fremur hafi endurskoðandanum borið að gera sjálfstæðan rekstrar- og efnahagsreikning fyrir ákærða til að styðja þá fullyrðingu sína, að bókhald ákærða sé rangt, og hefði sá reikningur átt að sýna greinilega, hvað rangt hefði reynzt.

Óvildarhug endurskoðandans til sín og af honum leiðandi hlutdrægni telur ákærði koma fram í ýmsum atriðum í endurskoðunarskýrslunni og þá, að því er ætla verður, helzt þeim, er hann samkvæmt framansögðu telur skýrslunni svo áfátt um, að þörf sé framhaldsrannsóknar.

Verða nú þau atriði rædd, er ákærði telur eiga að leiða til framhaldsrannsóknar um bókhald hans, og þá í þeirri röð, sem þau eru sett hér að framan.

Það er misskilningur hjá ákærða, að endurskoðandinn tilgreini ekki færslur, er hann telur bókhaldslega rangar. Er mikill fjöldi þeirra tilgreindur í skýrslu hans og það svo að telja má, að verulegur hluti hennar og fylgiskjala hennar snúist um slíkar færslur, sérstaklega tilgreindar.

Í endurskoðunarskýrslunni segir, að undantekningarlaust hafi engin fylgiskjöl verið með erlendum póströfum, hvorki innkaupareikningar né tollreikningar. Telur endurskoðandinn trúnaðarmann verðlagsstjóra í Vestmannaeyjum ekki hafa verðútreiknað póströfuvörur, og verður þá ekki ætlað, að nein fylgiskjöl um þær séu í hans vörzlum. Virðist því hér um hreinan fyrirlátt að ræða af hálfu ákærða.

Telja verður eftir endurskoðunarskýrslunni, að ekki sé unnt að rannsaka innflutning ákærða nánar en gert hefur verið eftir bókhaldi hans og fylgiskjölum þess, svo ófullkomið og fylgiskjalalítið sem endurskoðandinn telur bókhaldið hafa verið. Þykir því ekki verða ætlað, að framhaldsrannsókn um innflutninginn leiddi neitt nýtt í ljós ákærða í hag, og eins og ákæru málsins er háttað, verður ekki fallizt á, að nauðsyn sé fyllri rannsóknar innflutnings ákærða á öðrum stöðum.

Það þykir mega ætla, að þau atriði, er endurskoðandinn ræðir í skýrslu sinni, án þess að taka alveg ákveðna afstöðu til þeirra, verði ekki að fullu skýrð við nánari athugun á bókhaldi ákærða og fylgiskjölum þess. Til ályktana endurskoðandans af slíkum atriðum verður tekin afstaða í væntanlegum efnisdómi í málinu, og virðist það ekki munu valda erfiðleikum eftir endurskoðunarskýrslunni, eins og hún er úr garði gerð.

Ekki verður talið, að skýrslu endurskoðandans sé svo ábótavant um upplýsingar, varðandi þau atriði, sem ákærði hefur sérstaklega til tint, að endurskoðandinn hafi vanrækt að afla vitneskju um, að framhaldsrannsóknar teljist þörf þeirra vegna. Virðast atriði þessi ýmist með öllu þýðingarlaus um úrslit málsins eða, eins og ákæru er háttað, nægilega skýrð í endurskoðunarskýrslunni.

Þá þykir ekki verða á það fallizt, að nauðsynlegt hafi verið, að endurskoðandinn gerði sjálfstæðan rekstrar- og efnahagsreikning fyrir ákærða til að sýna, um hvað bókhaldi hans hafi verið áfátt, enda er hvort tveggja, að það þykir eftir atvikum koma nægilega glögggt fram í skýrslu endurskoðandans, eins og hún liggur fyrir, og samkvæmt skýrslunni er bók-

hald ákærða í slíku ástandi, að ekki verður talið, að unnt sé að semja eftir því rétta reikninga.

Um óvildarhug þann, er ákærði telur endurskoðandann bera til sín, og hlutdrægni endurskoðandans af þeirri ástæðu er það fram að taka, að slíkt þykir ekki verða ætlað af endurskoðunarskýrslunni, og þar sem engin sérstök rök eru að því leidd, er ekki ástæða til að ætla framhaldsrannsóknar þörf af þeirri ástæðu.

Niðurstaðan verður því sú, að ekki verður talið, að neina nauðsyn beri til að láta fram fara framhaldsrannsókn á bókhaldi ákærða. Þykir sú rannsókn þess, er þegar hefur fram farið, nægilega ljós til að taka eftir henni efnislega afstöðu til ákæruatriða málsins.

Formaður sakadómsins getur þess, að enda þótt hann kveði einn upp úrskurð þenna, þá hefur hann þó notið aðstoðar ins bókhaldsfróða meðdómanda í þeirri rannsókn gagna, sem nauðsynleg var, áður en þessi kafli úrskurðarins var saminn.

Um 5. Málskostnaðarkröfu verjanda ákærða, hrl. Sigurðar Ólasonar, verður ekki sinnt á þessu stigi málsins, þegar af þeirri ástæðu, að ekki verður fyrr en í væntanlegum efnisdómi skorið úr um það, á hvern málskostnaður verður lagður.

Verjandi ákærða, Sigurður hrl. Ólason, fer á nokkrum stöðum í framangreindri greinargerð sinni með ýmsar staðleysur, sem sumar eru orðnar ljósar af framanskráðu, en að öðru leyti þykir ekki efni til að rekja í úrskurði þessum. Þykir verða að telja honum slíkt til skeytingarleysis í starfa hans, sbr. 159. gr. laga nr. 27/1951, og átelja hann fyrir það, en hins vegar þykir ekki ástæða til að beita hann sektum af þessu efni þessu sinni.

Þá viðhefur verjandinn og ýms ósæmileg og tilefnislaus ummæli á víð og dreif í greinargerðinni um formann sakadómsins, Dómsmálaráðuneytið, Gunnar Þorsteinsson, fyrrum bæjarfógeta í Vestmannaeyjum, Jóhann Þ. Jósefsson alþingismann, Þorvald Ara Arason og Björn Jakobsson verðlagsrannsóknarmenn og Franz A. Andersen, löggiltan endurskoðanda. Segir hann t. d.:

Um formann sakadómsins: 1) Að engin viðhlítandi skýring sé á drætti málsins önnur en sú, „að dómarrinn, Gunnar A. Pálsson, hafi af einhverjum ástæðum ekki kært sig um að hraða því, eða ekki gefið sér tíma til þess að vinna samfellt að málinu“. 2) Að rannsókn málsins hafi verið hagað þannig, að ákærða „yrði sem mest tjón og skapraun að“. 3) Að enginn treystist til að neita lengur, „að mál þetta sé í höndum Gunnars A. Pálssonar hreint ofsóknarmál“. Ákærði hafi átt kröfu til að hafa með sér í dóm réttargæzlumann eða verjanda skv. lögum nr. 27/1951, „sem dómarrinn þykist fara eftir“, og séu bókanir dómenda um það efni, sem „þeir þykjast hafa verið „sammála“ um“ „ekkert annað en fáránlegt yfirlýðing“ (hér er talað um meðdómendurna ásamt formanni sakadómsins).

Um Dómsmálaráðuneytið: 5) Að formaður sakadómsins hafi aðallega verið skipaður til meðferðar þessa máls, vegna þess að ætlað hafi verið,

„að hann yrði nægilega harðsnúinn í garð „sakbornings“, umfram það, sem venjulegt er um málsmeðferð fyrir hinum almennu, venjulegu héraðsdómum“. 6) Að ráðuneytið hafi sent sér (þ. e. verjandanum) „ræfil úr einu slíku bréfi (þ. e. bréfi, er formaður sakadómsins hafi ritað ráðuneytinu, meðan rannsókn máls þessa stóð), eftir að klippt (sic) höfðu verið úr því setningar á við og dreif af ástæðum, sem geta má sér nokkurn veginn til um. Þó var þar ein setning, sem auðsjáanlega hefur gleymt að klippa úr“.

Um formann sakadómsins og Dómsmálaráðuneytið: 7) Í framhaldi af ad. 6: „.... En jafnvel þessi eina setning, sem slysast hefur inn í mál þetta, talar sínu skýra máli um það, hver séu áform og „innstilling“ dómarrans gagnvart skjólstæðingi mínum“.

Um Gunnar Þorsteinsson: 8) „.... sýndist hernaðaráætlun Gunnars Þorsteinssonar (þ. e. í sambandi við framangreint gerðardómsmál) þar með að engu orðin“.

Um formann sakadómsins og Gunnar Þorsteinsson: 9) Málskostnaðar-ákvæði þeirra (þ. e. í framangreindum gerðardómi) var „ekkert annað en hrein ósvifni og ögrun gegn skjst. mínum“.

Um Jóhann P. Jósefsson: 10) „Af öllum almenningi er fyrir löngu litið á málið sem pólitískt litað mál, ofsóknarmál öðrum þræði, enda vitað, að til þess er stofnað að undirlagi Jóhanns P. Jósefssonar“.

Um Þorvald Ara Arason og Björn Jakobsson: 11) „Það er engu líkara en hún (þ. e. verðlagsrannsóknarskýrsla þeirra Þorvalds og Björns) hafi verið samín í gríni“. 12) Enda sýni skýrsla verðlagsrannsóknarmannanna, „að þeir hafa hvergi nærri sézt fyrir í ákafa sínum að sekja umhj. minn, svo að það er jafnvel hlægilegt, hve langt þeir hafa gengið“.

Um Franz A. Andersen: 13) Nær væri, að óviðkomandi maður, er liti á skýrslu endurskoðandans segði, „að skýrsla hans væri tilbúningur einn“. 14) „Hvað á þá öll langloka F. A. A. að þýða, allar hans þýðingarlausu fyrirspurnir o. s. frv.“. 15) „Ég tel mig hafa sýnt nægilega fram á það, að skýrsla F. A. A. og „niðurstöður“ hans eru hreint bull og slúður“. 16) „Ástæðan til þess, að hann hefur ekki viljað komast að niðurstöðu eftir þeim leiðum, sem venjulega eru farnar, sem sé að leiða rök að niðurstöðunum, hlýtur að vera sú, að hann hafi verið búinn að komast að niðurstöðu fyrirfram, eða hann hefur hreint og beint ekki sézt fyrir í ákafa sínum að svarta skjst. minn og koma honum á kné“.

Þykir ekki verða hjá því komið að ómerkja öll þessi ummæli og refsaverjandanum fyrir þau.

Samkvæmt öllu því, er nú hefur verið rakið, verður engri af framangreindum kröfum ákærða sinnt. Framangreind ósæmileg og tilefnislaus ummæli verjanda ákærða verða ómerkt og honum refsað fyrir þau. Þykir refsingin skv. 160. gr. sbr. 159. gr. laga nr. 27/1951 hæfilega ákveðin 500 króna sekt, er skv. 163. gr. sömu laga renni í ríkissjóð, og komi 4 daga varðhald í stað sektarinnar, ef hún greiðist ekki innan 4 vikna frá lögbirtingu úrskurðar þessa.

Ályktarorð:

Framangreindum kröfum ákærða, Helga Benediktssonar, verður ekki sinnt.

Verjandi ákærða, hrl. Sigurður Ólason, greiði 500 króna sekt í ríkissjóð, og komi 4 daga varðhald í stað sektarinnar, ef hún greiðist ekki innan 4 vikna frá lögbirtingu úrskurðar þessa. Svo skulu og framangreind ummæli vera dauð og ómerk.

Miðvikudaginn 28. janúar 1953.

Nr. 51/1951. **Þorvaldur Guðjónsson f. h. eigenda**
v/s Leós II V.E. 36 (Gústaf A. Sveinsson)
 gegn

Gunnari Guðjónssyni f. h. eigenda
e/s Carolia (Sveinbjörn Jónsson)

og

Sveini Benediktssyni f. h. Síldarverksmiðja
ríkisins, eiganda farms ofangreinds skips,
 (Einar B. Guðmundsson)
og gagnsök.

Dóminn skipuðu hinir reglulegu dómara Hæstaréttar.

Bjarglaun. Fyrning sjóveðskröfu.

Dómur Hæstaréttar.

Aðaláfrýjandi, sem hefur skotið máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 28. apríl 1951, gerir þessar dómkröfur:

1. Að staðfest verði kyrrsetningargerð í e/s Carolia frá Ystad, er fram fór 19. ágúst 1947.

2. Að gagnáfrýjendur verði dæmdir til að greiða honum 80.000 sænskar krónur með 6% ársvöxtum frá kyrrsetningardegi til greiðsludags.

3. Að gagnáfrýjendur verði dæmdir til að greiða honum málskostnað að skaðlausu bæði í héraði og fyrir Hæstarétti og

4. Að viðurkenndur verði sjóveðréttur í e/s Carolia til tryggingar dæmdum fjárhæðum.

Gagnáfrýjendur hafa skotið málinu til Hæstaréttar af sinni